अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षहरुले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषामा जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२५] २ एस.सी.आर. ६०२ : २०२५ आईएनएससी १६१

माया सिंह र अन्य विरुद्ध द ओरिएन्टल इन्स्योरेन्स कं. लि. र अन्य

(देवानी पुनरावेदन नं. २२०३ / २०२५)

०७ फेब्रुअरी २०२५

[जे.के. महेश्वरी र राजेश बिन्दल,* न्यायाधीसहरू]

विचारणीय विषय

प्रस्तुत पुनरावेदन उच्च न्यायालयले एक मोटर दुर्घटना मामिला मा मिति ३१.०७.२०१९ मा पारित गरेको विवादित आदेश विरुद्ध दायर गरिएको हो। न्यायाधिकरणले क्षतिपूर्ति ₹२८,६६,९९४/- निर्धारण गऱ्यो। उच्च न्यायालयले निर्भरताको गणनाको लागि विभाजित विधि (स्प्लिट मेथड) लागू गऱ्यो र क्षतिपूर्तिलाई ₹१९,६६,८३३/- मा घटायो।

प्रमुख टिप्पणीहरू†

मोटर सवारी दुर्घटना दावी - पीडित-मृतकलाई बसले ठक्कर दिएको - पीडितको घटनास्थलमै मृत्यु भयो- मृतक ५७-५८ वर्षको उमेरका र बीएसएनएलमा फोन मेकानिकको रूपमा कार्यरत थिए - न्यायाधिकरणले क्षतिपूर्ति ₹२८,६६,९९४/- निर्धारण गऱ्यो - तर, उच्च न्यायालयले मृतक सेवामा रहने अवधि र सेवानिवृत्ति पछिको अवधिलाई विभाजन गरी निर्भरताको हानि शीर्षक अन्तर्गतको क्षतिपूर्ति घटायो - उच्च न्यायालयले निर्धारण गरेको कुल क्षतिपूर्ति रकम ₹१९,६६,८३३/- थियो - शुद्धता:

ठहर: न्यायाधिकरणले मृतकको वार्षिक आय ₹४,५७,०००/- लाई आधार मानी, ९ को गुणक (मल्टिप्लायर) लागू गरी र व्यक्तिगत खर्च बापत एक तिहाई कटौती गरी आय हानिको क्षतिपूर्ति निर्धारण गऱ्यो - उच्च न्यायालयले विभाजित विधि (स्प्लिट मेथड) लागू गऱ्यो - उच्च न्यायालयले सरला वर्मा विरुद्ध डीटीसी र सुमाथी विरुद्ध मे. नेसनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेडका मामिला हरूमा प्रतिपादित सिद्धान्तहरूलाई विचार नगरेर त्रुटि गरेको छ - सामान्यतया न्यायालय र न्यायाधिकरणहरूले यस न्यायालयको सरला वर्माको फैसला अनुसार गुणक लागू गर्नुपर्छ - यसबाट कुनै विचलन भएमा विशेष कारणहरू उल्लेख गर्नुपर्छ - प्रस्तुत मामिला मा, उच्च न्यायालयले विभाजित विधि लागू गर्दा न त कुनै विशेष कारण उल्लेख गरेको छ न त मामिला को तथ्यमा त्यस्तो कुनै कारण छ - मृतक प्राविधिक रूपमा योग्य व्यक्ति र स्वस्थ थिए - उनी सेवानिवृत्ति पछि पनि काम गरिरहन सक्थे - उल्लिखित तथ्यगत पक्ष र कानुनी स्थितिलाई ध्यानमा राख्दा, न्यायाधिकरणले विभाजित विधि लागू नगरी ९ को गुणक लागू गरी आय हानिको क्षतिपूर्ति गणना गर्नु नै त्यस हिसाबले सही गणना हो - यसबाहेक, न्यायाधिकरण र उच्च न्यायालय दुवैले क्षतिपूर्ति गणना गर्दा भविष्यको सम्भावना (फ्युचर प्रोस्पेक्ट्स) प्रदान गर्न असफल भएका थिए - मृतकको उमेरलाई ध्यानमा राख्दै, पुनरावेदक १५% को दरले भविष्यको सम्भावनाको हकदार हुनेछन् - सम्पत्तिको हानि र अन्त्येष्टि खर्च बापत, उच्च न्यायालयले प्रदान गरेको प्रत्येक ₹१५,०००/- रकम कानुन बमोजिम छ - जहाँसम्म सामीप्यको हानिको (लस अफ कन्सोर्टियम) सवाल छ, त्यहाँ तीन दावीकर्ताहरू छन्, अर्थात्, विधवा, एक छोरा र एक छोरी - उनीहरू प्रत्येक ₹४०,०००/- को दरले सामीप्यको हानिको क्षतिपूर्तिको हकदार हुनेछन् - तसर्थ, न्यायाधिकरणको निर्णय परिमार्जन गरिएको छ - पुनरावेदकहरू कुल ₹३३,०३,०००/- क्षतिपूर्तिको हकदार ठहरिएका छन्। [अनुच्छेद ११.१, ११.२, ११.५, १२. १४]

- लेखक

उद्धृत मामिला कानून

सरला वर्मा विरुद्ध डीटीसी २००९ आईएनएससी ५०६ : [२००९] ५ एससीआर १०९८: (२००९) ६ एससीसी १२१, सुमाथी विरुद्ध मे. नेसनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड, देवानी पुनरावेदन नं. ७७२९ को २०२१, निर्णय मिति १५.१२.२०२१ : २०२२ एसीजे १३१५, पुट्टम्मा र अन्य विरुद्ध के. एल. नारायण रेड्डी र अन्य २०१३ आईएनएससी ८१४ : [२०१३] १६ एससीआर ८३१ : (२०१३) १५ एससीसी ४५ - मा निर्भर।

नेसनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड विरुद्ध प्रणय सेठी र अन्य २०१७ आईएनएससी १०६८ : [२०१७] १३ एससीआर १००:(२०१७) १६ एससीसी ६८० - सन्दर्भित।

मुख्य शब्दहरूको सूची

मोटर सवारी दुर्घटना दावी; क्षतिपूर्ति; गुणकको प्रयोग; विभाजित विधि; सम्पत्तिको हानि; अन्त्येष्टि खर्च; सामीप्यको हानि; आयको हानि; भविष्यको सम्भावना।

मामिला उठेको

देवानी पुनरावेदकीय क्षेत्राधिकार: देवानी पुनरावेदन नं. २२०३ / २०२५

मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय, ग्वालियरले एमए नं. ५६८ / २०१५ मा मिति ३१.०७.२०१९ मा दिएको फैसला र आदेशबाट उत्पन्न भएको।

पक्षहरूको उपस्थिति

दिनेश कुमार तिवारी, सन्तोष कुमार त्रिपाठी, चन्दन कुमार, सुश्री अनिता पाण्डे, राकेश रञ्जन, सुश्री जया कुमारी, अधिवक्ताहरू, पुनरावेदकहरूको तर्फबाट।

सुमित सिन्हा, श्रीमती अञ्जली राजपुत, सोमनाथ प्रधान, अशोक आनन्द, अधिवक्ताहरू, उत्तरदाताको तर्फबाट।

सर्वोच्च न्यायालयको फैसला / आदेश

<u>फैसला</u>

राजेश बिन्दल, न्यायाधीस:

१. अनुमति प्रदान गरियो।

२. यो पुनरावेदन उच्च न्यायालयले[२] एक मोटर दुर्घटना मामिला मा[३] मिति ३१.०७.२०१९१ मा पारित गरेको विवादित आदेश विरुद्ध दायर गरिएको हो। न्यायाधिकरणले[४] दावी निवेदन दायर गरेको मितिदेखि भुक्तानी नभएसम्म वार्षिक ७.५% ब्याज सहित विभिन्न शीर्षकहरू अन्तर्गत ₹२८,६६,९९४/- क्षतिपूर्तिको फरमान प्रदान गऱ्यो। तर, उच्च न्यायालयले मृतक अब केवल २ वर्ष मात्र सेवामा रहने र त्यसपछि अवकाश पाउने थिए भनी उल्लेख गर्दै क्षतिपूर्तिलाई ₹१९,६६,८३३/- मा घटायो। निर्भरताको गणनाको लागि विभाजित विधि लागू गरियो।

३. अभिलेखमा रहेका तथ्यहरू अनुसार, मिति ०७.०३.२०१४ मा लगभग दिउँसो ३:०० बजे, लक्ष्मण दास माहौर (मृतक) आफ्नो छोरा जुगल किशोरसँग बसमा यात्रा गरिरहेका थिए। बसबाट ओर्लिएपछि, उनी सडकमा हिंडिरहेको बेला दर्ता नं. एमपी-०६/बि-१७२५ भएको ठक्कर दिने बसले उनलाई ठक्कर दियो। दुःखद रूपमा, लक्ष्मण दासले दुर्घटना स्थलमै चोटपटकका कारण ज्यान गुमाए। पुनरावेदकहरू मृतकका परिवार हुन्, जसले क्षतिपूर्ति माग्दै दावी निवेदन दायर गरेका थिए।

४. न्यायाधिकरण समक्ष, सूचना तामेल भए तापनि ठक्कर दिने बसका मालिक र चालक उपस्थित भएनन्, तसर्थ, उनीहरू विरुद्ध एकतर्फी कारबाही अगाडि बढाइयो। उत्तरदाता/बीमा कम्पनीले पुनरावेदकहरूको दावीलाई, अन्य कुराहरूका साथै, बस चालकको लापरवाहीलाई अस्वीकार गर्दै र मृतकले आर्जन गरेको आयमा विवाद गर्दै चुनौती दियो।

१ एमए नं. ५६८ / २०१५।
२ मध्य प्रदेश उच्च न्यायालय, ग्वालियर।
३ दावी मामिला नं. ६५ / २०१४।
४ प्रथम अतिरिक्त मोटर दुर्घटना दावी न्यायाधिकरण, जि. ग्वालियर (म.प्र.)।

५. पक्षहरूले प्रमाणमा पेश गरेका सामग्रीहरू विचार गरेपछि, न्यायाधिकरणले क्षतिपूर्ति ₹२८,६६,९९४/- निर्धारण गऱ्यो। त्यसको विवरण निम्नानुसार छ:

शीर्षकहरू	**क्षतिपूर्ति (रु)**
निर्भरताको हानि (रु ४,५७,००० x ९ x २/३)	२७,४१,९९४
पत्नीलाई सामीप्यको हानि	१,००,०००
अन्त्येष्टि खर्च	२५,०००
कुल	**२८,६६,९९४**
साथमा ब्याज @ ७.५% प्रति वर्ष	

६. न्यायाधिकरणको निर्णयबाट असन्तुष्ट भई, बीमा कम्पनीले उच्च न्यायालयमा पुनरावेदन गऱ्यो। उच्च न्यायालयले आंशिक रूपमा त्यसलाई स्वीकार गऱ्यो र मृतक सेवामा रहने अवधि र सेवानिवृत्ति पछिको अवधिलाई विभाजन गरी निर्भरताको हानि शीर्षक अन्तर्गतको क्षतिपूर्ति घटायो। विधवालाई भुक्तान योग्य सामीप्यको हानिको रकम ₹१,००,०००/- बाट घटाएर ₹४०,०००/- गरियो। उच्च न्यायालयले निर्धारण गरेको कुल क्षतिपूर्ति रकम ₹१९,६६,८३३/- थियो। त्यसको विवरण निम्नानुसार छ:

शीर्षकहरू	**क्षतिपूर्ति (रु)**
तलब (मार्च २०१४ देखि डिसेम्बर २०१५) - रु ३९,५०० x २२ महिना	८,६९,०००
तलब (जनवरी २०१६ देखि जुलाई २०१६) - रु ४२,५०० x ७ महिना	२,९७,५००
पेन्सन - रु २१,२५० x ७९ महिना	१६,७८,७५०
निर्भरता - १/३ कटौती	(-) ९,४८,४१६
सम्पत्तिको हानि	१५,०००
अन्त्येष्टि खर्चको हानि	१५,०००

सामीप्यको हानि	४०,०००
कुल	**१९,६६,८३३**
साथमा ब्याज @ ७.५% प्रति वर्ष	

७. उल्लिखित आदेशबाट असन्तुष्ट भई, दावीकर्ताहरू यस न्यायालय समक्ष उपस्थित भएका छन्।

८. पुनरावेदकहरूको तर्फबाट विद्वान अधिवक्ताले निवेदन गर्नुभयो कि उच्च न्यायालयले उनीहरूलाई निर्भरताको हानि शीर्षक अन्तर्गत प्राप्त हुने क्षतिपूर्ति रकम घटाएर गम्भीर त्रुटि गरेको छ। उच्च न्यायालयले सेवाकाल पूर्व र सेवानिवृत्ति पछिको आयलाई विभाजन गर्ने नौलो विधि लागू गरेको छ, जसको परिणामस्वरूप पुनरावेदकहरूले पाउने क्षतिपूर्ति रकम उल्लेख्य रूपमा घटेको छ। पुनरावेदकहरू न्यायाधिकरणले राय व्यक्त गरे अनुसार आय हानिको क्षतिपूर्तिको हकदार छन् र साथै मृतकको उमेरलाई ध्यानमा राख्दै भविष्यको सम्भावना बापत १५% वृद्धिको पनि हकदार छन्। न्यायाधिकरणले परिवारलाई भएको आय हानिको सही मूल्याङ्कन गरेको थियो तर यस न्यायालयको संवैधानिक इजलासको नेसनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड विरुद्ध प्रणय सेठी र अन्य५ को फैसला बमोजिम सम्पत्तिको हानि बापत क्षतिपूर्ति प्रदान गर्न चुकेको थियो।

९. अर्कोतर्फ, उत्तरदाताका विद्वान अधिवक्ताले निवेदन गर्नुभयो कि उच्च न्यायालयले निर्धारण गरेको क्षतिपूर्ति न्यायोचित र निष्पक्ष छ। मृतक लगभग ५८ वर्षको उमेरका थिए र आगामी २-३ वर्षमा अवकाश पाउने थिए। त्यसपछि, उनले तलब नभई पेन्सन पाउने थिए। यो अन्तिम पटक लिएको तलबको लगभग ५०% हुने थियो। क्षतिपूर्ति सेवानिवृत्ति पछि परिवारलाई भएको हानिको आधारमा गणना गरिनुपर्छ। सेवानिवृत्ति पछि परिवारलाई हुने हानि मृतकको आयको नभई पेन्सन रकमको हुन्थ्यो। यद्यपि, उत्तरदाताले प्रणय सेठी (माथि उल्लिखित) बमोजिम, पुनरावेदकहरू भविष्यको सम्भावना बापत वृद्धि र अन्य शीर्षकहरू अन्तर्गत निर्दिष्ट क्षतिपूर्तिको हकदार हुनेछन् भन्ने तथ्यमा विवाद गरेनन्।

१०. पक्षहरूको विद्वान अधिवक्ताहरूलाई सुनियो र मामिला को कागजातहरू अध्ययन गरियो।

११. अभिलेखबाट प्रष्ट भएअनुसार, प्रश्नगत दुर्घटना मिति ०७.०३.२०१४ मा भएको थियो। मृतकलाई दर्ता नं. एमपी-०६/बि-१७२५ भएको ठक्कर दिने बसले ठक्कर दिएको थियो। उनको घटनास्थलमै मृत्यु भयो। उनी ५७-५८ वर्षको उमेरका थिए र भारत सञ्चार नगर लिमिटेड (संक्षेपमा "बीएसएनएल") मा फोन मेकानिकको रूपमा कार्यरत थिए। उनको पछि उनकी विधवा र चार छोराछोरी थिए। उनका दुई छोराहरू मृतकमा आर्थिक रूपमा आश्रित नभएकाले कानूनी रूपमा क्षतिपूर्ति दावी गर्न हकदार नभएको ठहर गरियो। हालका पुनरावेदकहरू, अर्थात् विधवा, एक आश्रित छोरा र मृतककी एक छोरी, क्षतिपूर्तिका लागि सही दावीकर्ता हुन्। अभिलेखमा प्रमाणित आय मासिक ₹३९,५००/- (वार्षिक ₹४,७४,०००/-) थियो, जुन आयकर कट्टी पछि वार्षिक ₹४,५७,०००/- थियो। उल्लिखित तथ्यहरूमा कुनै विवाद छैन। न्यायाधिकरणले मृतकको वार्षिक आय ₹४,५७,०००/- लाई आधार मानी, ९ को गुणक लागू गरी र व्यक्तिगत खर्च बापत एक तिहाई कटौती गरी आय हानिको क्षतिपूर्ति निर्धारण गऱ्यो।

५ (२०१७) १६ एससीसी ६८० : २०१७ आईएनएससी १०६८।

११.१ उच्च न्यायालयले विभाजित विधि लागू गऱ्यो। यस्तो राय व्यक्त गरियो कि दुर्घटनामा मृतकको मृत्यु पछि उनले २२ महिनाको अवधिका लागि ₹३९,५००/- तलब पाउने थिए। त्यसपछि,

उनको तलब वृद्धि हुने थियो, जसलाई सेवानिवृत्ति अघिको अर्को ७ महिनाको लागि जोडेर, उनले मासिक ₹४२,५००/- तलब पाउने थिए। त्यसपछि, मृतक ₹२१,२५०/- पेन्सनको हकदार हुने थिए। क्षतिपूर्ति सोही बमोजिम निर्धारण गरियो। जहाँसम्म सामीप्यको हानिको क्षतिपूर्तिको सवाल छ, न्यायाधिकरणले ₹१,००,०००/- प्रदान गरेको थियो, जसलाई घटाएर ₹४०,०००/- गरियो। थप रूपमा, सम्पत्तिको हानि बापत ₹१५,०००/- रकम प्रदान गरियो। अन्त्येष्टि खर्च बापत प्रदान गरिएको क्षतिपूर्ति ₹२५,०००/- बाट घटाएर ₹१५,०००/- गरियो। न्यायाधिकरणले प्रदान गरेको ₹२८,६६,९९४/- को विरुद्धमा, उच्च न्यायालयले क्षतिपूर्ति ₹१९,६६,८३३/- निर्धारण गऱ्यो।

११.२ उच्च न्यायालयको निर्णयको जाँचले देखाउँछ कि क्षतिपूर्तिमा भएको ठूलो कटौती मृतकको आयमा 'विभाजित गुणक' (स्प्लिट मल्टिप्लायर) को प्रयोगको कारणले हो। हाम्रो विचारमा, उच्च न्यायालयले सरला वर्मा विरुद्ध डीटीसी६ र सुमाथी विरुद्ध मे. नेसनल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड७ का मामिला हरूमा प्रतिपादित सिद्धान्तहरूलाई विचार नगरेर त्रुटि गरेको छ।

११.३ यस न्यायालयले सुमाथी (माथि उल्लिखित) मा यस्तै स्थितिलाई सम्बोधन गरेको थियो। मृतक ५४ वर्षको उमेरका थिए र घातक दुर्घटना हुँदा सरकारी सेवाबाट चार वर्षमा अवकाश पाउँदै थिए। उच्च न्यायालयले मृतकको बाँकी चार वर्षको अवधिको कुल तलब र सेवानिवृत्ति पछिको अवधिको लागि तलबको पचास प्रतिशत लिएर क्षतिपूर्ति निर्धारण गऱ्यो। उच्च न्यायालयले न्यायाधिकरणद्वारा प्रदान गरिएको ₹४०,७६,४९६/- को सट्टा कुल ₹२५,२५,०००/- क्षतिपूर्ति प्रदान गऱ्यो। यस न्यायालयले उच्च न्यायालयको निर्णयलाई बदर गऱ्यो र ठहर गऱ्यो कि विशेष कारणहरू उल्लेख नगरेसम्म विभाजित गुणक लागू गर्न सकिँदैन। निम्नानुसार राय व्यक्त गरिएको थियो:

६ (२००९) ६ एससीसी १२१ : २००९ आईएनएससी ५०६।
७ देवानी पुनरावेदन नं. ७७२९ को २०२१, निर्णय मिति १५.१२.२०२१ : २०२२ एसीजे १३१५।

"९. उच्च न्यायालयले यस न्यायालयको पुट्टम्मा र अन्य विरुद्ध के. एल. नारायण रेड्डी र अन्य,[८] को मामिला को फैसलालाई सन्दर्भित गर्दै, कुनै विशेष कारण उल्लेख नगरी, उक्त फैसलाको विपरीत, विभाजित गुणक लागू गरेको छ। उच्च न्यायालयले केवल मृतक दुर्घटनाको समयमा ५४ वर्षको उमेरका थिए र बाँकी सेवा अवधि केवल चार वर्ष थियो भन्ने आधारमा विभाजित गुणक लागू गरेको छ। पुट्टम्मा र अन्य विरुद्ध के. एल. नारायण रेड्डी र अन्य को मामिला मा, यस्तै परिस्थितिहरूमा, जहाँ उच्च न्यायालयले क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि विभाजित गुणक लागू गरेको थियो, यस न्यायालयले उच्च न्यायालयको फैसलालाई बदर गरी पुनरावेदन स्वीकार गरेको छ। पुट्टम्मा र अन्य विरुद्ध के. एल. नारायण रेड्डी र अन्य को मामिला को फैसलाको अनुच्छेद ६६ यो पुनरावेदनको निस्तारणको प्रयोजनको लागि सान्दर्भिक छ। सान्दर्भिक अनुच्छेद ६६ निम्नानुसार पढिन्छ:

"६६. दावीकर्ताहरूले उच्च न्यायालयमा दायर गरेको पुनरावेदनमा, उच्च न्यायालयले न्यायोचित क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्नुको सट्टा क्षतिपूर्तिमा सामान्य वृद्धि मात्र स्वीकार गऱ्यो। यसो गर्दा, उच्च न्यायालयले विभाजित गुणकको अवधारणा प्रस्तुत गऱ्यो र सरला वर्मा मामिला को निर्णयको प्रकाशमा सामान्यतया प्रयोग हुने गुणक प्रणालीबाट कुनै कारण नखुलाई अलग भयो। उच्च न्यायालयले मृतकको तलबमा भविष्यमा वृद्धि हुने सम्भावनाको प्रश्नलाई पनि विचार गरेन, यद्यपि उसले मृतक १० वर्षभन्दा बढी पेन्सन योग्य सेवामा रहने थिए भनी नोट गरेको थियो। मृत्युको समयमा मृतकको उमेर ४८ वर्ष हुँदा, यसले सरला वर्माको निर्णय अनुसार १३ को सट्टा

गलत रूपमा १० को गुणक लागू गऱ्यो। यसरी, हामीले उच्च न्यायालयले किन विभाजित गुणक लागू गर्न रोज्यो र १० को गुणक लागू गऱ्यो भन्ने कुरा बुझ्न सकेनौं। तसर्थ, हामी पाउँछौं कि उच्च न्यायालयको फैसला विकृत छ र अभिलेखमा रहेको प्रमाणको विपरीत छ र मृतकको भविष्यको सम्भावनालाई विचार नगरेको र यस न्यायालयले प्रतिपादन गरेको कानुन विरुद्ध विभाजित गुणक विधि अपनाएकोमा बदर गर्न योग्य छ। हाम्रो उल्लिखित निष्कर्षको दृष्टिकोणमा, हामी ठहर गर्दछौं कि उच्च न्यायालयको फैसला बदर हुन योग्य छ। हामी, तदनुसार, विवादित फैसला बदर गर्दछौं र ठहर गर्दछौं कि दावीकर्ताहरू कुल रु. २३,४३,६८८ क्षतिपूर्तिको हकदार छन्। उनीहरूले बढेको क्षतिपूर्तिमा उजुरी निवेदन दायर गरेको मितिदेखि वार्षिक १२% को दरले ब्याज पनि पाउनेछन्। उत्तरदाता २ बीमा कम्पनीलाई बढेको/अतिरिक्त क्षतिपूर्ति र ब्याज दावीकर्ताहरूलाई उनीहरूको नाममा डिमान्ड ड्राफ्ट तयार गराई तीन महिनाको अवधि भित्र भुक्तानी गर्न निर्देशन दिइन्छ।"

८ (२०१३) १५ एससीसी ४५ : २०१३ आईएनएससी ८१४

माथिको फैसलाको अध्ययनबाट, यो स्पष्ट छ कि सामान्य अवस्थामा, क्षतिपूर्ति यस न्यायालयको सरला वर्माको मामिला को फैसला अनुसार, गुणक लागू गरेर गणना गरिनुपर्छ। विशेष कारणहरू उल्लेख नगरेसम्म विभाजित गुणक लागू गर्न सकिँदैन। उच्च न्यायालयको निष्कर्ष कि मृतकको बाँकी सेवा अवधि केवल चार वर्ष थियो, क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्ने प्रयोजनका लागि विभाजित गुणक लागू गर्नका लागि विशेष कारणको रूपमा लिन सकिँदैन। सामान्य अवस्थामा, क्षतिपूर्ति यस न्यायालयले सरला वर्माको मामिला को फैसलामा सङ्केत गरे अनुसार गुणक लागू गरेर निर्धारण गरिनुपर्छ। विभाजित गुणक लागू गर्नका लागि अन्य कुनै विशेष कारण उल्लेख नगरिएकोले, उच्च न्यायालयको फैसला न्यायाधिकरणको निर्णयलाई पुनर्स्थापित गरी बदर गर्न योग्य छ।" (जोर दिइएको)

११.४ सरला वर्माको मामिला (माथि उल्लिखित) मा, यस न्यायालयले ठहर गरेको छ कि क्षतिपूर्ति गणना गर्दा, प्रयोग गरिने गुणक १८ को सञ्चालन गुणकबाट सुरु हुनुपर्छ (१५ देखि २० र २१ देखि २५ वर्षको उमेर समूहका लागि), प्रत्येक पाँच वर्षमा एक एकाइले घटाउँदै, अर्थात् २६ देखि ३० वर्षका लागि एम-१७, ३१ देखि ३५ वर्षका लागि एम-१६, ३६ देखि ४० वर्षका लागि एम-१५, ४१ देखि ४५ वर्षका लागि एम-१४, र ४६ देखि ५० वर्षका लागि एम-१३, त्यसपछि प्रत्येक पाँच वर्षमा दुई एकाइले घटाउँदै, अर्थात्, ५१ देखि ५५ वर्षका लागि एम-११, ५६ देखि ६० वर्षका लागि एम-९, ६१ देखि ६५ वर्षका लागि एम-७ र ६६ देखि ७० वर्षका लागि एम-५।

११.५ माथिबाट, यो स्पष्ट छ कि सामान्यतया न्यायालय र न्यायाधिकरणहरूले यस न्यायालयको सरला वर्मा (माथि उल्लिखित) को फैसला अनुसार गुणक लागू गर्नुपर्छ। यसबाट कुनै विचलन भएमा विशेष कारणहरू उल्लेख गर्नुपर्छ। प्रस्तुत मामिला मा, उच्च न्यायालयले विभाजित विधि लागू गर्दा न त कुनै विशेष कारण उल्लेख गरेको छ न त हामी मामिला को तथ्यमा त्यस्तो कुनै कारण पाउँछौं। प्रस्तुत मामिला मा, मृतक प्राविधिक रूपमा योग्य व्यक्ति थिए र मानिसहरू सामान्यतया त्यो उमेरमा स्वस्थ हुन्छन् र सेवानिवृत्ति पछि पनि काम गरिरहन्छन्।

१२. उल्लिखित तथ्यगत पक्ष र कानुनी स्थितिलाई ध्यानमा राख्दा, हाम्रो विचारमा, न्यायाधिकरणले विभाजित विधि लागू नगरी ९ को गुणक लागू गरी आय हानिको क्षतिपूर्ति गणना गर्नु नै त्यस हिसाबले सही गणना हो। यसबाहेक, न्यायाधिकरण र उच्च न्यायालय दुवैले क्षतिपूर्ति गणना गर्दा भविष्यको सम्भावना प्रदान गर्न असफल भएका थिए। मृतकको उमेरलाई ध्यानमा राख्दै, पुनरावेदक १५% को दरले भविष्यको सम्भावनाको हकदार हुनेछन्। सम्पत्तिको

हानि र अन्त्येष्टि खर्च बापत, उच्च न्यायालयले प्रदान गरेको प्रत्येक ₹१५,०००/- रकम कानुन बमोजिम छ। जहाँसम्म सामीप्यको हानिको सवाल छ, त्यहाँ तीन दावीकर्ताहरू छन्, अर्थात्, विधवा, एक छोरा र एक छोरी। उनीहरू प्रत्येक ₹४०,०००/- को दरले सामीप्यको हानिको क्षतिपूर्तिको हकदार हुनेछन्। न्यायाधिकरणले कुल जम्मा ₹१,००,०००/- मात्र प्रदान गरेर त्रुटि गरेको थियो।

१३. हाम्रो उल्लिखित छलफलको दृष्टिकोणमा, पुनरावेदकहरूले पाउने क्षतिपूर्ति निम्नानुसारको गणना बमोजिम छ:

शीर्षकहरू	**क्षतिपूर्ति (रु)**
निर्भरताको हानि (रु ४,५७,००० x ९ x २/३ x ११५/१००)	३१,५३,३००
सामीप्यको हानि (रु ४०,००० x ३)	१,२०,०००
अन्त्येष्टि खर्च	१५,०००
सम्पत्तिको हानि	१५,०००
कुल	**३३,०३,३००**

१४. माथि उल्लेखित कारणहरूले गर्दा, प्रस्तुत पुनरावेदन स्वीकार गरिन्छ, उच्च न्यायालयले पारित गरेको विवादित आदेश बदर गरिन्छ। न्यायाधिकरणको निर्णय माथि उल्लिखित हदसम्म परिमार्जन गरिन्छ। पुनरावेदकहरू कुल ₹३३,०३,०००/- (अङ्क मिलाउँदा) क्षतिपूर्तिको हकदार ठहरिन्छन्। उनीहरूले न्यायाधिकरणले प्रदान गरेकै दरमा ब्याज भुक्तानी पाउनेछन्।

१५. विचाराधीन निवेदन (यदि कुनै भए) खारेज हुनेछ।

मामिलाको परिणाम: पुनरावेदन स्वीकृत।

†*प्रमुख टिप्पणीहरू तयार पार्ने*: अंकित ज्ञान